

Magdalena Zwolińska-Ligaj

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Rola środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich cennych przyrodniczo w polityce ich rozwoju*

***Streszczenie.** Celem niniejszej pracy jest zaprezentowanie roli i realizacji polityki dotyczącej środowiska naturalnego na poziomie lokalnym. W artykule dokonano prezentacji funkcji obszarów wiejskich oraz funkcji środowiska przyrodniczego. W szczególności dokonano prezentacji polityki wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Artykuł bierze pod uwagę czynniki, które tworzą naturalne środowisko dla procesów rozwojowych. W artykule wskazano również na uwarunkowania i kierunki rozwoju obszarów przyrodniczo cennych.*

***Słowa kluczowe:** obszar przyrodniczo cenny, koncepcja rozwoju wielofunkcyjnego, rozwój zrównoważony.*

1. Wprowadzenie

Za obszar przyrodniczo cenny można uznać obszar lądu lub morza o wysokiej różnorodności biologicznej, a także związane z nim zasoby naturalne i kulturowe użytkowane w sposób zapewniający ochronę tej różnorodności. Przyjmując za punkt wyjścia wartości ekonomiczne, można stwierdzić, że obszary przyrodniczo cenne to obszary, w których różnorodność biologiczna stanowi, lub może stanowić przy doborze właściwych kierunków i metod, istotny czynnik działalności

* Opracowanie przygotowano w ramach projektu badawczego nr 2011/01/D/HS4/ 03927 pt. „Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego” finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

gospodarczej lub w istotny sposób ogranicza formy gospodarowania sprzeczne z podstawowym celem istnienia tych obszarów, jakim jest zachowanie różnorodności biologicznej. Kryteria ekonomiczne wskazują więc, że obszar przyrodniczo cenny powinien być przedmiotem gospodarowania¹.

Istotne jest, że występujące na omawianych obszarach elementy środowiska naturalnego fauny i flory stanowią podstawowy czynnik rozwoju zrównoważonego i trwałego oraz zachowania bioróżnorodności, powodując przy tym ograniczenie rozwoju tradycyjnych, niezrównoważonych dziedzin działalności gospodarczej². Sytuacja ta wymaga od lokalnych władz samorządowych kreowania nowych rozwiązań w polityce rozwoju obszarów przyrodniczo cennych, pozwalających na integrację celów społeczno-gospodarczych i środowiskowych.

Istnienie obszarów przyrodniczo cennych traktować można zarówno jako stymulantę, jak i destymulantę lokalnego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz przemian cywilizacyjnych lokalnych społeczności³. Środowisko przyrodnicze może więc tworzyć szanse lub ograniczenia rozwoju poszczególnych funkcji tych obszarów.

Celem opracowania jest charakterystyka roli środowiska przyrodniczego w prowadzonej na szczeblu lokalnym polityce rozwoju obszarów wiejskich cennych przyrodniczo pod kątem potrzeby realizacji na tych obszarach polityki rozwoju wielofunkcyjnego i zrównoważonego. W artykule uwzględniono uwarunkowania, jakie tworzy środowisko przyrodnicze dla procesów rozwojowych, oraz pożądane kierunki rozwoju obszarów cennych przyrodniczo, nawiązujące do koncepcji rozwoju wielofunkcyjnego i zrównoważonego⁴.

2. Funkcje obszarów wiejskich

Pojęcie funkcji należy traktować jako działalność ludzką o podobnych cechach technicznych, społecznych i ekonomicznych, związaną z zaspokojeniem

¹ M. Dobrzańska, *Planowanie strategiczne zrównoważonego rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*, Wyd. UB, Białystok 2007, s. 57-58.

² M. Łuszczuk, *Kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów przyrodniczo cennych*, w: *Zrównoważony rozwój obszarów przyrodniczo cennych. Planistyczne i implementacyjne aspekty rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*, red. T. Poskrobko, t. 1, WSE w Białymstoku, Białystok 2011, s. 263.

³ S. Czaja, A. Becla, *Podstawy procesów gospodarowania*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2007, s. 369.

⁴ Opracowanie przygotowano w ramach projektu badawczego nr 2011/01/D/HS4/ 03927 pt. „Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego”, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

poszczególnych rodzajów potrzeb człowieka⁵. Przyczyną, a zarazem sposobem przejawiania się rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich jest wzrost funkcji ekonomicznych, m.in. poprzez dywersyfikację gospodarki, polegającą na rozwoju pozarolniczych funkcji, a także spełnianie zadań pozaekonomicznych, społecznych i środowiskowych, które zaspokajają różnorodne potrzeby społeczne.

J. Okuniewski opracował kompleksową, traktującą szeroko problem wielofunkcyjności, systematykę pozarolniczych lub związanych z rolnictwem dziedzin działalności gospodarczej, która obejmuje⁶:

1. Podmioty związane z rolnictwem: drobne i średniej wielkości zakłady przetwarzające surowce rolnicze, a także zajmujące się sortowaniem, konfekcjonowaniem, przechowywaniem, skupem, handlem hurtowym i detalicznym oraz transportem żywności do miast.

2. Kierunki działalności przemysłowej i rzemieślniczej: rzemiosło i przemysł drzewny, dziewiarstwo i produkcję odzieży, futrzarstwo i galanterię skórzaną, drobny przemysł metalowy (kooperacja z zakładami dużymi i średnimi), usługi w zakresie naprawy samochodów, ciągników, maszyn rolniczych, e) przemysł elektrycznych i elektronicznych urządzeń dla rolników i gospodarstw domowych (kooperacja z większymi zakładami), filie, usługi naprawcze urządzeń elektrycznych i elektronicznych.

3. Usługi w zakresie regeneracji sił i zdrowia: rekreację, sport, turystykę, wycieczki, kuligi, trasy rowerowe, lecznictwo uzdrowiskowo-klimatyczne, gastronomię i organizację wypoczynku dla grup specjalnych (dzieci, rodzin, seniorów).

4. Rezydencjalno-socjalne funkcje obszarów wiejskich: kierowane do osób starszych, wymagających usług opiekuńczych, osadnictwo mieszkańców miast na wsi.

5. Ekologiczne i kulturowe funkcje wsi: ochronę naturalnego środowiska i utrzymywanie zdolności ekosystemów do samoregeneracji, pielęgnację wiejskiego krajobrazu, jego ochronę oraz zachowanie dorobku wiejskiej kultury i tradycji (są one integralną częścią życia wiejskich społeczności i decydują o różnorodności i bogactwie form życia wiejskiego).

W strukturze funkcji obszarów wiejskich na szczególną uwagę zasługują, będące coraz bardziej istotnym obszarem zainteresowania i elementem polityki rozwoju wsi i rolnictwa, funkcje ekologiczne i kulturowe, które są konsekwencją

⁵ A. Hopfer, T. Bajerowski, J. Suchta, *Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich północno-wschodniej Polski na przykładzie Warmii i Mazur*, w: *Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju wsi polskiej w kontekście integracji z Unią Europejską. Aspekty regionalne*, red. A. Stasiak, PAN KPZK, SGGW, Studia, t. CX, Warszawa 2000, s. 219-220.

⁶ J. Okuniewski, *Bezrobocie a pozarolnicze funkcje wsi*, „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej im. H. Kołłątaja w Krakowie” 1995, z. 43, s. 13-14.

realizowania na obszarach wiejskich podstawowych działalności gospodarczych, takich jak rolnictwo i leśnictwo⁷. W szczególności wyróżnić można trzy grupy funkcji sektora rolnego:

- produkcyjne – obejmujące wytwarzanie żywności i produktów nieżywnościowych, pociągające za sobą skutki społeczne związane z wykorzystaniem zasobów i określające miejsce i rolę rolnictwa w gospodarce narodowej,
- środowiskowo-przestrzenne – dotyczące sposobu wykorzystania środowiska, jakości krajobrazu, obecności skażeń środowiskowych, ochrony przyrody i bioróżnorodności,
- usługowe – obejmujące wkład rolnictwa w utrzymanie produktywności zasobów ziemi oraz bogactwa środowiska naturalnego i społecznego dla potrzeb rozwoju społeczno-ekonomicznego, zatrudnienia istniejących zasobów pracy, właściwego gospodarowania odpadami, a także dla zachowania równowagi między sferą środowiskową, ekonomiczną i społeczną⁸.

Koncepcja wielofunkcyjnego rolnictwa ma bezpośredni związek z koncepcją zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, umożliwiając równoważenie i integrację celów ekonomicznych, środowiskowych i społecznych⁹. Równowaga ta jest szczególnie ważna w przypadku działalności rolniczej i terenów wiejskich – obszarów działalności ludzkiej, które stykają się bezpośrednio z przyrodą determinującą ich formy oraz wyniki¹⁰.

3. Funkcje środowiska przyrodniczego

Realizacja funkcji obszarów wiejskich wykorzystuje składniki ich środowiska przyrodniczego. Środowisko przyrodnicze należy traktować jako zbiór wszystkich elementów przyrodniczych (zasobów, walorów, sił i zjawisk), zarówno żywych, jak i nieożywionych, także tworzone przezeń układy i systemy w pewnym stopniu przekształcone wskutek działalności człowieka, ale nie całkiem zniszczone¹¹.

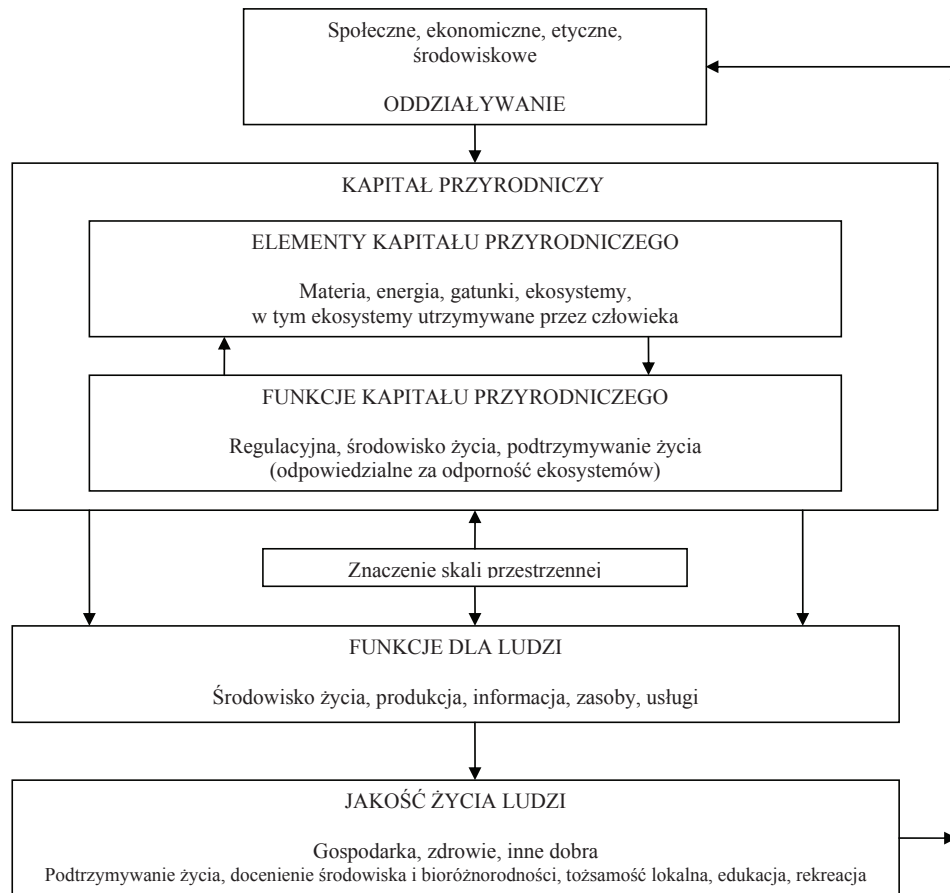
⁷ J. Bański, W. Stola, *Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce*, „Studia Obszarów Wiejskich” 2002, t. 3, s. 15-16.

⁸ M. Adamowicz, *Wielofunkcyjne gospodarstwa rolne jako podmiot w rozwoju wsi i rolnictwa*, w: *Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji*, red. M. Adamowicz, „Zeszyty Naukowe SGGW” 2004, nr 33, s. 28-29.

⁹ A. Czarnecki, *Obszary wiejskie, urbanizacja wsi, rozwój wielofunkcyjny, rolnictwo wielofunkcyjne – przegląd pojęć*, w: *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*, red. A. Rosner, IRWiR PAN, Warszawa 2005, s. 250.

¹⁰ M. Adamowicz: *Rola polityki agrarnej w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2000, t. 2 z. 1, s. 69.

¹¹ H. Kruk, *Przyrodnicza konkurencyjność regionów*, Dom Organizatora, Toruń 2010, s. 80.

Rysunek 1. Funkcje środowiska przyrodniczego

Źródło: P. Ekins, *Environmental sustainability: from environmental valuation to the sustainability gap*, „Progress in Physical Geography” 2011, Vol. 35, No. 5, s. 636.

Wśród funkcji środowiska przyrodniczego wymienić należy następujące:

- tworzenie infrastruktury biologicznej, składającej się z komponentów środowiska decydujących o życiu na ziemi, w tym o procesach konsumpcji,
- tworzenie infrastruktury ekologiczno-technicznej, w której dominują te komponenty środowiska przyrodniczego, warunkujące procesy produkcji (główną rolę odgrywa przestrzeń),
- funkcję zasobotwórczą, decydującą o ciągłości procesów gospodarczych,
- funkcję bezpośredniej produkcji, związaną z wykorzystaniem odpowiednich komponentów środowiska przyrodniczego jako czynników produkcji,

– kulturotwórczą i cywilizacyjną, gdy środowisko przyrodnicze wpływa na pozagospodarczą sferę działalności człowieka i jego system wartości¹².

Tak więc szeroko rozumiane środowisko oferuje usługi, które należy pojmować jako dostarczanie przez biosferę materii, energii i informacji potrzebnych do życia człowieka i które należy traktować jako jedną z podstaw koncepcji zrównoważonego rozwoju¹³.

Istotne jest rozróżnienie między ogółem funkcji kapitału przyrodniczego i funkcjami kapitału przyrodniczego dla ludzi. Funkcje środowiska dla ludzi, szczególnie te generujące dobrobyt ekonomiczny, zdrowie i inne dobra wywierają negatywny wpływ na kapitał przyrodniczy i w szczególności na jego funkcje, które są odpowiedzialne za stabilność i odporność ekosystemów. Funkcje kapitału przyrodniczego nie są dostrzegane przez społeczeństwo, dopóki nie zostaną zniszczone lub utracone (zob. rys. 1)¹⁴.

Charakterystyczne jest to, że funkcje kapitału przyrodniczego i funkcje dla ludzi są uwarunkowane czynnikami przestrzennymi – występują w konkretnych miejscach i zależą od konkretnych uwarunkowań środowiska¹⁵. Wynika stąd konieczność projektowania rozwoju funkcji ekonomicznych za szczególnym uwzględnieniem indywidualnego układu uwarunkowań przestrzennych danej jednostki.

4. Polityka wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich

Polityka rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu realizowanej w Unii Europejskiej Wspólnej Polityki Rolnej jest oparta na dwóch koncepcjach – wielofunkcyjności oraz zrównoważonego rozwoju, zaś kluczowym problemem rozwoju obszarów wiejskich jest osiągnięcie optymalnego poziomu zróżnicowania lokalnych gospodarek¹⁶. W polityce rozwoju obszary wiejskie muszą być traktowane wielofunkcyjnie, a gospodarowanie przestrzenią na obszarach wiejskich powinno łączyć w sposób najmniej kolizyjny dla środowiska ich funkcje¹⁷.

¹² Ibidem, H. Kruk za: T. Madej, s. 80-81.

¹³ A. Michałowski, *Usługi środowiska a zrównoważony rozwój*, w: *Teoria i praktyka zrównoważonego rozwoju*, red. A. Graczyk, EkoPress, Białystok – Wrocław 2007, s. 203.

¹⁴ P. Ekins, *Environmental sustainability: from environmental valuation to the sustainability gap*, „Progress in Physical Geography” 2011, Vol. 35, No. 5, s. 635-637.

¹⁵ Ibidem, s. 635-637.

¹⁶ M. Rizov, *Rural development under the European CAP: The role of diversity*, „The Social Science Journal” 2005, No. 42, s. 621.

¹⁷ B. Degórska, *Rola obszarów wiejskich w zachowaniu równowagi środowiska przyrodniczego*, w: *Wpływ przekształceń strukturalnych rolnictwa na zagospodarowanie przestrzeni wiejskiej*, red. A. Stasiak, W. Zgliński, PAN, Warszawa 1997, s. 155.

Na rozwój każdej jednostki przestrzennej oddziałuje jednocześnie duża liczba czynników zarówno o charakterze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Jednocześnie każda gmina posiada zróżnicowany i unikatowy zestaw czynników wspierających rozwój lokalny¹⁸.

Wśród czynników rozwoju wiejskich obszarów peryferyjnych wymienić można: wzrost powiązań sieciowych z większymi, mającymi szanse rozwojowe miastami, współpracę sąsiadujących samorządów lokalnych, wzrost znaczenia inwestycji kapitałowych przeznaczonych na restrukturyzację i szkolenia, wielofunkcyjny rozwój oraz wzrost nakładów na rozwój infrastruktury. Rozwój obszarów peryferyjnych powinien się odbywać na bazie różnych niewykorzystanych do tej pory branż i nisz aktywności małych i średnich przedsiębiorstw stosujących nieszablonowe strategie i inicjatywy¹⁹.

Koncepcja rozwoju wielofunkcyjnego jest wskazana szczególnie w przypadku obszarów wiejskich zapóźnionych gospodarczo i o położeniu peryferyjnym. W stosunku do nich wskazane jest pobudzanie współpracy między samorządami lokalnymi w celu opracowania wspólnych, ponadlokalnych strategii przyspieszania rozwoju. Strategie te powinny się spotkać z programami dającymi szansę na współfinansowanie ze środków pochodzących spoza lokalnych budżetów²⁰. Ważnym katalizatorem podnoszenia świadomości lokalnej wobec współpracy jest tożsamość lokalna i odrębność²¹. W przypadku obszarów cennych przyrodniczo opierać się ona może na dziedzictwie przyrodniczym.

Zróżnicowane uwarunkowania środowiska każdej gminy sprawiają, że różny jest zakres i sposób korzystania ze środowiska, a także różne są preferencje lokalnych społeczności. Istnieje więc konieczność dostosowania strategii rozwoju poszczególnych gmin do lokalnych warunków środowiskowych i społeczno-ekonomicznych. Szczególnego zaś znaczenia nabiera precyzyjne rozpoznanie uwarunkowań środowiskowych, które umożliwia określenie kierunków rozwoju funkcji gospodarczych niepowodujących naruszenia równowagi w środowisku²².

Zasoby naturalne środowiska należy traktować jako istotny czynnik tworzenia regionalnych przewagi konkurencyjne i różnicowania regionalnych strategii rozwoju. Budowa przewagi konkurencyjnej i zrównoważonej ścieżki rozwoju

¹⁸ K.Ł. Czapiewski, *Koncepcja wiejskich obszarów sukcesu społeczno-gospodarczego i ich rozpoznanie w województwie mazowieckim*, „Studia Obszarów Wiejskich” 2010, t. 12, s. 175.

¹⁹ Ibidem, s. 177.

²⁰ A. Rosner, *Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich*, w: *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Diagnozy, strategie, koncepcje polityki*, red. I. Nurzyńska, M. Drygas, „Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa”, IRWiR PAN, Warszawa 2011, s. 174.

²¹ I.J. Terluin *Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories*, „Journal of Rural Studies” 2003, No. 19, s. 342.

²² K. Dubel, *Polityka środowiskowa w gminach wiejskich*, w: *W trosce o Ziemię. Księga ku czci Profesora Stefana Kozłowskiego*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2001, s. 173.

regionu z wykorzystaniem zasobów naturalnych, odnawialnych zasobów kulturowych i materialnych w znacznym stopniu zależy od zdolności wyzyskania zewnętrznych czynników rozwoju²³.

Rozwój zrównoważony terenów wiejskich powinien wiązać się z podejściem terytorialnym – pozwalającym na określenie różnic przestrzennych w opcjach rozwoju i osiągniętych z nich korzyści, wielofunkcyjnym – oznaczającym konieczność uwzględnienia w planowaniu rozwoju szerokiego zakresu aspektów przestrzeni wiejskiej, demokratycznym – które wzmacnia partycypację i partnerstwo uczestników biorących udział w opracowaniu i realizacji koncepcji rozwoju, bilansowaniu interesów różnych grup, wspieraniu kooperacji i koordynacji działań poszczególnych poziomów administracji oraz z koncepcją dynamiczną – wynikającą z długoterminowych zmian stosowanych technologii, ewolucji struktur ekonomicznych, postaw społecznych i percepcji społecznej, wzorców postępowania i cech środowiska²⁴.

Strategia rozwoju zgodna z założeniami rozwoju zrównoważonego powinna uwzględniać działania, których efektem będzie rozwój infrastruktury technicznej, dbałość o środowisko przyrodnicze, wiejską sieć osiedleńczą, a także walory krajobrazowe i rekreacyjne terenów wiejskich, racjonalne wykorzystanie naturalnych walorów wsi, rozwój oświaty rolniczej i doradztwa rolniczego, rozwój rolnictwa ekologicznego i agroturystyki, poprawę poziomu życia mieszkańców wsi (poprzez zapewnienie pozarolniczych źródeł dochodów) oraz przygotowanie programu wielofunkcyjnego rozwoju wsi²⁵.

5. Uwarunkowania i kierunki rozwoju obszarów przyrodniczo cennych

Trudno jest o jednoznaczną ocenę uwarunkowań rozwojowych, jakie obszary przyrodniczo cenne tworzą dla procesów rozwojowych. Do ograniczeń wpływających bezpośrednio na rozwój gospodarczy obszarów cennych przyrodniczo zaliczyć należy: ograniczenia tradycyjnych form gospodarowania, ograniczenia inwestycji budowlanych i infrastrukturalnych oraz inwestycji pod usługi, ograniczenia w użytkowaniu technik i środków, ograniczenia w zmianie komponentów środowiska przyrodniczego. Ograniczenia w zakresie pozyskiwania użytków

²³ A. Pessoa, M. Rui Silva, *Environment based innovation. Policy question*, „FEP Working Papers” 2009, No. 1, s. 71.

²⁴ S. Paszkowski, *Rozwój zrównoważony w ujęciu europejskiej konferencji na temat rozwoju wiejskiego w Cork* „Rural Europe – future perspectives”, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2000, t. 2, z. 4, s. 21.

²⁵ K. Dubel, op.cit., s. 173-174.

ekonomicznych i pozaekonomicznych środowiska przyrodniczego wywierają wpływ zarówno na gospodarkę, jak i lokalną społeczność. Na lokalną społeczność wpływają także ograniczenia w korzystaniu ze środowiska przyrodniczego rekreacyjnie oraz konieczność stosowania nowych rozwiązań ochronnych²⁶.

Obszary przyrodniczo cenne mogą także wpływać stymulująco na lokalną gospodarkę i społeczność. Korzyści gospodarcze mogą wynikać z ekologizacji tradycyjnych form gospodarowania i funkcjonujących sektorów, rozwoju różnych form turystyki²⁷, w tym m.in. turystyki ekologicznej i agroturystyki, rozwoju rolnictwa ekologicznego i produkcji zdrowej żywności, wzrostu wartości istniejących nieruchomości mieszkalnych, pozyskiwania użytków pozaekonomicznych, a także z pozytywnych konsekwencji realizacji lokalnych strategii rozwoju zrównoważonego. Korzystny wpływ na lokalną społeczność związany jest także z możliwością badań naukowych i rozwijania edukacji ekologicznej oraz z nowymi rozwiązaniami ochronnymi poprawiającymi jakość życia mieszkańców i turystów²⁸.

W zależności od charakteru obszaru przyrodniczo cennego można wskazać także inne, zalecane obok rozwoju zrównoważonego i trwałego rolnictwa oraz różnych form turystyki zrównoważonej, formy działalności człowieka. Należą do nich: budowa gospodarki opartej na wiedzy poprzez rozwój jej wybranych dziedzin (jednak rozwój tej formy cechują istotne ograniczenia) oraz proprzyrodnicza działalność gospodarcza, w ramach której podmioty gospodarcze mogą korzystać z zasobów i usług ekosystemów, przy bezwzględnym spełnieniu warunku ich trwałości, lub świadczyć usługi na rzecz środowiska²⁹.

Skuteczna ochrona zasobów przyrody nie jest możliwa bez bezpośredniego i aktywnego zaangażowania sektora biznesu i przedsiębiorstw³⁰. Jednak należy też zauważyć, że ochrona i zrównoważone użytkowanie zasobów różnorodności biologicznej mogą stać się czynnikiem rozwoju nowych form działalności komercyjnej i elementem przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw³¹. Pola działalności przedsiębiorstw na obszarach cennych przyrodniczo można rozpatrywać w róż-

²⁶ S. Czaja, A. Becla, *Podstawy procesów gospodarowania*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2007, s. 372.

²⁷ Jak wynika z badań władz lokalnych, występowanie obszarów chronionych łącznie z szansą na rozwój turystyki, B. Mastalska-Cetera, *Obszary chronione, szansa i zagrożenie dla rozwoju obszarów wiejskich*, „Studia Obszarów Wiejskich” 2007, t. 12, s. 95.

²⁸ S. Czaja, A. Becla, op.cit., s. 374.

²⁹ M. Łuszczuk, *Kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów przyrodniczo cennych*, w: *Zrównoważony rozwój obszarów przyrodniczo cennych. Planistyczne i implementacyjne aspekty rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*, red. T. Poskrobko, t. 1, WSE w Białymstoku, Białystok 2011, s. 264-271.

³⁰ Z. Tederko, *Wspieranie biznesu na rzecz bioróżnorodności*, „Studia i Raporty IUNG – PIB” 2009, z. 15, s. 153.

³¹ A. Liro, Z. Tederko, *Potencjalne kierunki rozwoju przedsiębiorczości na obszarach cennych przyrodniczo*, w: *Natura 2000 jako czynnik zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*

nych kategoriach: przyrodniczej, technicznej, produkcyjnej i usługowej. W sferze przyrodniczej spośród różnych działań można wymienić: produkcję, naprawę, konserwację i instalowanie urządzeń związanych z ochroną gatunkową, działalność usługową wspierającą ochronę gatunków oraz gospodarkę leśną i rolnictwo, działalność związaną z rekultywacją i kształtowaniem przestrzeni przyrodniczej, działalność weterynaryjną. W ramach sfery technicznej wskazać można: produkcję, naprawę, konserwację i instalowanie urządzeń związanych z rozwiązywaniem konfliktów z udziałem gatunków oraz udostępnianiem obszarów chronionych, działalność związaną z budową obiektów. W sferze produkcyjnej zwrócić należy uwagę na działania takie, jak uprawa roślin, chów i hodowla zwierząt, przetwórstwo i sprzedaż hurtowa i detaliczna żywności, chów i hodowla ryb oraz pozostałych organizmów wodnych, pozyskanie drewna i produktów leśnych, produkcja i sprzedaż wyrobów z surowców naturalnych. Sfera usługowa stwarza wiele możliwości rozwijania prośrodowiskowej działalności gospodarczej w zakresie takich działań, jak: informacja i komunikacja, monitoring przyrodniczy, doradztwo związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, działalność w zakresie specjalistycznego projektowania, marketingu, ekologicznej edukacji pozaszkolnej³².

6. Podsumowanie

Obszary cenne przyrodniczo są szansą na zrównoważony rozwój gmin i mogą wpływać stymulująco na miejscową ludność, a pośrednio również na środowisko przyrodnicze. Obecnie rozwój obszarów wiejskich zależy od ich wielofunkcyjności, a więc między innymi od możliwości zrezygnowania z rolnictwa jako dominującej funkcji³³. W przypadku obszarów przyrodniczo cennych podstawą kształtowania wielofunkcyjności powinny być zasoby i walory środowiska przyrodniczego. Wielofunkcyjność obszarów wiejskich traktowana szeroko – zarówno w wymiarze działalności społeczno-gospodarczej człowieka, jak i uwzględniająca funkcje przyrodnicze i kulturowe terenów wiejskich – jest zgodna z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Na obszarach przyrodniczo cennych istnieje znaczący potencjał rozwojowy, który przyczynić może się do dynamicznego rozwoju społecznego i gospodarczego z wykorzystaniem potencjału ekologicznego środowiska przyrodniczego.

regionu Zielonych Płuc Polski, red. A. Bołtomiuk, M. Kłodziński, „Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa”, IRWiR PAN, Warszawa 2011, s. 303.

³² Ibidem, s. 309-314.

³³ B. Mastalska-Cetera, *Obszary chronione, szansa i zagrożenie dla rozwoju obszarów wiejskich*, „Studia Obszarów Wiejskich” 2007, t. 12, s. 94-95.

Jeżeli rozwój będzie się opierał na zasadach trwałości – samopodtrzymywania – zrównowżenia, to ograniczenia związane z obszarami przyrodniczo cennymi staną się stymulantami rozwoju³⁴.

Wzmocnienie ekonomicznej pozycji obszarów wiejskich jest podstawą zachowania ich społecznych i środowiskowych funkcji. Zachowanie jakości środowiska jest z kolei warunkiem do rozwoju i utrzymania potencjału ekonomicznego obszarów wiejskich. Ekologiczna integralność i wartość krajobrazu wiejskiego są podstawą do uczynienia obszarów wiejskich przestrzenią atrakcyjną do prowadzenia działalności gospodarczej, zamieszkania, rekreacji, odwiedzania przez turystów³⁵.

Literatura

- A framework for indicators for the economic and social dimensions of sustainable agriculture and rural development*, European Commission, 2001, www.eu.europa.eu [25.05.2012].
- Adamowicz M., *Wielofunkcyjne gospodarstwa rolne jako podmiot w rozwoju wsi i rolnictwa*, w: *Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji*, red. M. Adamowicz, „Zeszyty Naukowe SGGW” 2004, nr 33.
- Adamowicz M.: *Rola polityki agrarnej w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2000, t. 2, z. 1.
- Bański J., Stola W., *Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce*, „Studia Obszarów Wiejskich” 2002, t. 3.
- Czaja S., Becla A., *Podstawy procesów gospodarowania*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2007.
- Czapiewski K.L., *Koncepcja wiejskich obszarów sukcesu społeczno-gospodarczego i ich rozpoznanie w województwie mazowieckim*, „Studia Obszarów Wiejskich” 2010, t. 12.
- Czarnecki A., *Obszary wiejskie, urbanizacja wsi, rozwój wielofunkcyjny, rolnictwo wielofunkcyjne – przegląd pojęć*, w: *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*, red. A. Rosner, IRWiR PAN, Warszawa 2005.
- Degórska B., *Rola obszarów wiejskich w zachowaniu równowagi środowiska przyrodniczego*, w: *Wpływ przekształceń strukturalnych rolnictwa na zagospodarowanie przestrzeni wiejskiej*, red. A. Stasiak, W. Zgliński, PAN, Warszawa 1997.
- Dobrzańska M., *Planowanie strategiczne zrównoważonego rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*, Wyd. UB, Białystok 2007.
- Dubel K., *Polityka środowiskowa w gminach wiejskich*, w: *W trosce o Ziemię. Księga ku czci Profesora Stefana Kozłowskiego*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 2001.
- Ekins P., *Environmental sustainability: from environmental valuation to the sustainability gap*, „Progress in Physical Geography” 2011, Vol. 35, No. 5.
- Hopper A., Bajerowski T., Suchta J., *Możliwości wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich północno-wschodniej Polski na przykładzie Warmii i Mazur*, w: *Możliwości wielofunkcyj-*

³⁴ S. Czaja, A. Becla, *Podstawy procesów gospodarowania*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2007, s. 373, 375.

³⁵ *A framework for indicators for the economic and social dimensions of sustainable agriculture and rural development*, European Commission, 2001, www.eu.europa.eu [25.05.2012], s. 3.

- nego rozwoju wsi polskiej w kontekście integracji z Unią Europejską. Aspekty regionalne*, red. A. Stasiak, PAN KPZK, SGGW, Studia, t. CX, Warszawa 2000.
- Kruk H., *Przyrodnicza konkurencyjność regionów*, Dom Organizatora, Toruń 2010.
- Liro A., Tederko Z., *Potencjalne kierunki rozwoju przedsiębiorczości na obszarach cennych przyrodniczo*, w: *Natura 2000 jako czynnik zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich regionu Zielonych Płuc Polski*, red. A. Bołtromiuk, M. Kłodziński, „Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa”, IRWiR PAN, Warszawa 2011.
- Luszczak M., *Kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów przyrodniczo cennych*, w: *Zrównoważony rozwój obszarów przyrodniczo cennych. Planistyczne i implementacyjne aspekty rozwoju obszarów przyrodniczo cennych*, red. T. Poskrobko, t. 1, WSE w Białymstoku, Białystok 2011.
- Mastalska-Cetera B., *Obszary chronione, szansa i zagrożenie dla rozwoju obszarów wiejskich*, „Studia Obszarów Wiejskich” 2007, t. 12.
- Michałowski A., *Usługi środowiska a zrównoważony rozwój*, w: *Teoria i praktyka zrównoważonego rozwoju*, red. A. Graczyk, EkoPress, Białystok – Wrocław 2007.
- Okuniewski J., *Bezrobocie a pozarolnicze funkcje wsi*, „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej im. H. Kołłątaja w Krakowie” 1995, z. 43.
- Paszowski S., *Rozwój zrównoważony w ujęciu europejskiej konferencji na temat rozwoju wiejskiego w Cork „Rural Europe – future perspectives”*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2000, t. 2, z. 4.
- Pessoa A., Rui Silva M., *Environment based innovation. Policy question*, „FEP Working Papers” 2009, No. 1.
- Rizov M., *Rural development under the European CAP: The role of diversity*, „The Social Science Journal” 2005, No. 42.
- Rosner A., *Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich*, w: *Rozwój obszarów wiejskich w Polsce. Diagnozy, strategie, koncepcje polityki*, red. I. Nurzyńska, M. Drygas, „Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa”, IRWiR PAN, Warszawa 2011.
- Tederko Z., *Wspieranie biznesu na rzecz bioróżnorodności*, „Studia i Raporty IUNG – PIB” 2009, z. 15.
- Terluin I. J., *Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories*, „Journal of Rural Studies” 2003, No. 19.